

איש חי
רב פעלים
רודף צדקה וחסד
ר' **משה שניצר**
ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

האשה
החשובה ורודפת
צדקה וחסד
מרת
רודה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א • לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

גליון מס' 1317

מסכת בבא בתרא נ"ד-ס' ♦ נגעים א', ה' - א, ו'

בס"ד, י' אב תשפ"ד

השבוע בגליון

- ♦ התנצלותו של רבי יהונתן אייבשיץ
- ♦ תפילה על קבר צדיק מתקבלת מכל מקום שממנו רואים את הקבר
- ♦ מי קדם למי, הנטלה או נטילת הידים?
- ♦ רביעיית של תורה, הפולמוס ועילותיו

- ♦ חצי שיעור אסור מן התורה, גם בשבת?
- ♦ עשיית כוס תה בשבת כיצד
- ♦ כיצד רכשו בעבר מקומות בבית הכנסת?
- ♦ מקום בלי כסא...
- ♦ הלבוש הראוי לתלמיד חכם

♦ חשיבות העליה לקברי צדיקים

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

רבע שעה

פקעת בני האדם שהתגלגלה ובאה מחדר המדרגות אל הבית התפרדה, תוך שהמנחמים חולפים לאיטם על פני שני קולבים, שהשתלשלו ממרומי נברשת מהודרת, ועליהם תלויות שתי חולצות לבנות, בליות להחריד.

המעליית רחבת הידיים פלטה את זרמי המבקרים בזה אחר זה. רבים באו לנחם את קרובי הנפטר הדגול, שעשה חייל בעסקיו וגם השכיל להשקיע מממונו בעולם הבא שלו. איש איש הכיר את הנפטר בדרכו שלו, אך לאיש מהם לא היה שמץ של מושג לפרש הכותנות התלויות בסלון. השלטים שהוצמדו לקרעי הבגדים הוסיפו נופך מסתורי, והגבירו את תחושות הפליאה והתמהון בקרב הקהל הרחב, אך בל נקדים את המאוחר.

שמו של נשוא הסיפור, הנפטר הדגול, נשאר עלום גם מאיתנו, משום שבני משפחתו מסרבים בכל תוקף לחשוף את זהותו מסיבות השמורות עמהם. אולם מעשה זה מהימן ביותר, ואישור לכך קיבלנו מהרה"ג רבי דוד הלל שליט"א, מראשי ישיבת ברכת אפרים שבבני ברק, אשר בירר את הנושא לאשורו.

★ ★ ★

אניה קטנה עמוסה לעיפה בפליטים יהודים שנמלטו מעמק הבכא שבאירופה, זמן קצר לפני שקרוביהם הפכו לאפר הכבשן, סיימה את מסעה הארוך ליד אחד מחופי ארצות הברית.

בירכתי האניה ישב נער צנום, בעל עיניים כבויות. בגפו עקר את רגליו מערש מולדתו והפליג במרחבי הים הפתוח, ועתה עליו להניח את כפות רגליו על אדמתה

◀◀

דף נה/ב הוציא חצי גרוגרת לרשות הרבים

חצי שיעור אסור מן התורה, גם בשבת?

כידוע, מים שהורתחו על גבי האש בכחם לבשל מאכל או משקה צונן. לפיכך, אסור בשבת לערות מים רותחים מכלי ראשון [הכלי שבו הם בושלן] על מאכל שאינו מבושל, משום שהמים יבשלו את קליפתו של המאכל (שולחן ערוך או"ח סי' ש"ח סעי' י') [ועיי' במשנה ברורה שם ס"ק פ"ב שה"ה שאין לערות מים רותחים מכלי ראשון על מעט מים צוננים].

עשיית כוס תה בשבת כיצד: נושא זה הינו אקטואלי ביותר בכל שבת, כאשר אדם רוחץ כוס ובעוד נותרו בה מספר טיפות מים צוננים הוא מבקש לשפות לתוכה מים מן המיחם שעל הפלטה. לדעת רוב הפוסקים אסור לעשות כן, שהרי בכך מתבטלות טיפות המים הצוננים שבכוס, לפיכך, יש לנער היטב את הכוס לפני שפיכת המים הרותחים, או לנגבה (עיי' שו"ת אגרות משה או"ח ח"א סי' צ"ג ושו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' ל'). חלק ניכר מנידון זה מייחדים הפוסקים לשאלה, אם המבשל בשבת מספר טיפות מים עובר על איסור מן התורה או על איסור מדרבנן. נידון זה קשור באופן ישיר לדעת הרשב"ם בסוגייתנו, כלהלן.

לדעת רבי יוחנן (יומא עד/א) **"חצי שיעור אסור מן התורה"**. היינו, אף שעיקר איסור התורה נאמר על השיעורים אשר ניתנו לנו כהלכה למשה מסיני, כגון, כזית, רביעית וכדומה, והאוכל או השותה פחות משיעור זה אינו לוקה, מכל מקום, גם האוכל או השותה כמות פחותה מן השיעור, עובר על איסור מן התורה.

לדעת ראשונים רבים (רש"י שבת עד/א ד"ה וכי מותר לאפות פחות מכשיעור, בריטב"א שם ובהגהות אשרי, ועיי' משנה למלך הל' שבת פ' י"ח הל' א'), כלל זה גם תקף לגבי מלאכות שבת. לפיכך, אדם המבשל מים בשבת בכמות הפחותה מן השיעור שנקבע לאיסור זה (עיי' רמב"ם הל' שבת פ"ט הל' א'), עובר על איסור תורה, אף שאינו לוקה על מעשה זה. אולם, יש המוכיחים מן הרשב"ם בסוגייתנו, כי לדעתו במלאכות שבת לא נאמר הכלל "חצי שיעור אסור מן התורה".

סוגייתנו עוסקת באדם שעבר על מלאכת הוצאה בשבת, באלו מקרים הוא חייב. בהקשר לכך מבאר הרשב"ם (ד"ה במסכת שבת תנן), כי אדם שהוציא בשבת חצי גרוגרת, שהוא חצי מן השיעור שנקבע למלאכת הוצאה, אינו עובר על איסור, שכן, שיעורי מלאכות שבת נקבעו על פי **חשיבותן**, מאחר שבשבת אסרה תורה **"מלאכת מחשבת"**, היינו, מלאכה חשובה. לפיכך, אדם שעשה פעולה זו בחצי שיעור, כלל לא עבר על איסור, שכן, אין פעולתו נחשבת כמלאכה [מהראוי לציין שכך עולה מדברי הרשב"ם שגם זה כלול במלאכת מחשבת-מלאכה חשובה. אולם עיי' ברש"י חגיגה י/ב מה שפירש ב"מלאכת מחשבת"].

זעילוי נשמת

הר"ר **אהרן סלומון** ז"ל
ב"ר זאב ז"ל נלב"ע י"ז באב תשמ"ח
תנצב"ה

הנוצח ע"י בנו ידידנו הר"ר **זאב סלומון** ומשפחתו שיחיו - בני ברק

זעילוי נשמת

הר"ר **מרדכי צבי** ז"ל
ב"ר שלמה זלמן ז"ל נלב"ע י"ח אב תשל"ב
תנצב"ה

הנוצח ע"י בני משפחתו שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **גיטה גרינברג** ע"ה ב"ר שמעון שר"ב לייבל ז"ל
נלב"ע י"ג מנחם-אב תשנ"ו **תנצב"ה**

הנוצחה ע"י ידידנו הר"ר **שמעון גרינברג** ומשפחתו שיחיו - ת"א

מדברי הרשב"ם הוכיחו הפוסקים, כי לדעתו הכלל "חצי שיעור אסור מן התורה" לא נאמר לגבי מלאכות שבת. שכן, השיעורים של איסורי השבת אינם ככל השיעורים שניתנו בהלכה למשה מסיני, אלא קבעום משום שבשיעור פחות מכך אין עשיית הפעולה נחשבת כמלאכת מחשבת, היינו: הפעולה אינה חשובה. מעתה, אם חז"ל קבעו, שהעברת גרוגרת שלמה בלבד מרשות לרשות היא הנחשבת כפעולת העברה, אין לומר כי המעביר חצי גרוגרת ביצע חצי איסור, שהרי למעשה בכך נאמר שהוא ביצע חצי פעולה, ומובן לכל שאין מושג של "חצי פעולה". אמנם, **מדרבנן** אסור לאדם לעשות פעולת איסור גם בחצי שיעור (עיי' שבת שם). נמצאנו למדים, כי לדעת הרשב"ם, אדם ששפך מים רותחים לכוס אשר מצויות בה טיפות מים צוננים, עבר על איסור מדרבנן ולא על איסור מדאורייתא, שהרי אין בטיפות הללו שיעור הדרוש לעבור על איסור מבשל בשבת (עיי' שו"ת דברי יציב או"ח סי' קנ"ו, שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' קל"ו).

דף נז/א והרי אכילת פירות דבנכסי חבירו קנה בנכסי הגר לא קנה

כיצד רכשו בעבר מקומות בבית הכנסת?

בגליונות קודמים עסקנו מספר פעמים בענייני "חזקה" למיניה. מן הראוי להבהיר, כי "חזקה" היא מלשון "אחיזה" בנכס. עיתים, "חזקה" משמשת כהוכחה לבעלות על נכס, וכגון, החזקת קרקע במשך שלש שנים מהווה הוכחה לרכישתה, ועיתים משמשת "חזקה" כמעשה קניין של הנכס, כמבואר במשנה (בבא בתרא מב/א): "נעל, גדר ופרץ כל שהוא, הרי זו חזקה". לפיכך, אם אדם גידר נכס מסויים בהסכמת המוכר, מראה הוא בכך שמעתה הוא הבעלים על נכס זה, ובהצבת הגדר הוא רוכש אותו. לדעת אחדים מן הראשונים, קניין זה הוא מן התורה (רא"ש בבא קמא פ"א סי' י"ד ועוד), אך יש הסוברים שהוא מתקנת חכמים, שהסמיכוהו על הפסוקים (חינוך מצוה של"ו). במאמר זה נעסוק במחלוקת איתנים של רבותינו הראשונים, אשר נחלקו איזו פעולה נחשבת כ"חזקה" אשר ניתן לרכוש קרקע על ידה.

גמרתנו אומרת: "והרי **אכילת פירות** דבנכסי חבירו **קנה**". לכאורה, משמע מכאן, כי ניתן לרכוש קרקע על ידי לקיטת פירותיה. ואכן, כך פוסק הרמב"ם: (הל' מכירה פ"א הל' ט"ז): "המוכר שדה לחבירו ונכנס בה הלוקח וזרעה או נרה, או שאסף פירות האילן או זמרו וכל כיוצא בדברים אלו הרי זה קנה, שהרי **החזיק**... ו**כיוצא בזה משאר התשמיש**" (שם הל' ט"ו). יוצא, איפוא, כי לדעתו, גם השימוש בקרקע על ידי איסוף הפירות הגדלים בה נחשב לאחיזה בקרקע, וממילא גם ניתן לרכוש אותה מידי בעליה על ידי מעשה זה. אולם, הרשב"ם בסוגייתנו (ד"ה והרי אכילת פירות), והראב"ד (שם), וראשונים נוספים חולקים על כך וסוברים, כי אין די במעשה שימוש בקרקע בלבד כדי לרוכשה. שכן, הלוקט פירות לא היטיב במאומה עם הקרקע בלקיטת פירותיה, כי אם לעצמו היטיב. לעומת זאת, אדם הגודר או הנועל את הקרקע, משמרה במעשהו, ולכן מעשה מעין זה נחשב כמעשה שיש בו "הוראת בעלות", שעל ידו ניתן לרכוש את הקרקע [לפיכך, הם מפרשים, כי סוגייתנו באומרה: "והרי אכילת פירות דבנכסי חבירו קנה", מתכוונת לומר, שהשימוש בקרקע מהווה הוכחה לרכישתה, אך לא מעשה קניין].

מחלוקת ראשונים זו, גם מובילה לנידון מעניין, אודות מכירת מקומות ישיבה בבית כנסת. בימינו, אנשים משלמים ממון עבור זכות ישיבה על מקום בבית הכנסת למשך שנה, ובכל שנה הם מחדשים את הרכישה. אך בעבר, נהגו למכור את מקום הישיבה, כולל הקרקע, **לכל ימי חייו של המתפלל**. בשורות הבאות נדון אם ניתן לעשות קניין זה על ידי "חזקה".

כאשר נתבונן קמעא כיצד נקנה מקום הישיבה בבית כנסת נבחין, כי לדעת הרמב"ם, על המבקש לרכוש מקום, לשבת במקום זה ובכך לרכוש אותו. שהרי, לדעתו ניתן לרכוש קרקע על ידי השימוש בה. אולם, לדעת הרשב"ם שאין לרכוש קרקע על ידי השימוש בה בלבד, לכאורה, המנסה לרכוש מקום בבית כנסת על ידי ישיבה בו, לא עשה ולא כלום. ואכן, רבי יעקב מליסא, בעל נתיבות המשפט (ח"מ סי' קצ"ב סעי' ו) פסק, כי היושב במקום מסויים בבית כנסת לא רכש את הקרקע, כי אם את **זכות השימוש** בה בלבד [להבדיל מן המציע מצעות, המוזכר לעיל נג/א, אשר עשה מעשה בקרקע].

אולם, יש החולקים על כך (עיי' ט"ז שם ס"ק ז' בשם שו"ת משאת בנימין, ובשו"ת בית יצחק או"ח סי' כ"ג סעי' א'). ולדעתם, גם הרשב"ם סובר, כי ניתן לרכוש את קרקע מקום הישיבה על ידי ישיבה במקום זה, משום שיש לחלק בין לקיטת פירות בשדה, אשר אינה נחשבת ל"חזקה" - אחיזה בקרקע, לבין ישיבה במקום מסויים בבית כנסת. שכן, היושב על מקומו בבית הכנסת, **נהנה בגופו** מן הקרקע אשר עליה מוצב כסאו, והנאה זו יש בה "הוראת בעלות" מספקת שניתן על ידה לרכוש את הקרקע. לעומת זאת, המלקט פירות בשדה אינו נהנה בגופו מן הקרקע, כי אם מן הפירות שנלקטו ממנה, ואין מעשהו נחשב כהוראת בעלות מספקת (וכ"כ הרשב"ם לעיל נג/ב גבי מציע מצעות, ועיי' ריטב"א בקידושין כו, וע"ע שו"ת חתם סופר או"ח סי' כ"ט ובליקוטי הערות שם שהאריכו בכך).

מקום בלי כסא... יש לציין, כי האמור לעיל מתייחס לקניין קרקע בלבד. אולם, מטלטלין אינם נקנים בחזקה של שימוש בהם כי אם בהגבהה, במשיכה וכדומה (שו"ת מהר"ם אלשיך סי' י'). לפי זה העיר אחד ממחברי זמנינו (תורת הקניינים פ"ז ביאורים), שאף על פי שקרקע בית הכנסת נקנית למתפללים, מכל מקום, השולחנות והספסלים שהם מטלטלין ואינם מחוברים לקרקע, אינם

המנוכרת ורחבת הידיים של ארצות הברית של אמריקה. הכל כל כך גדול היה, שהוא הרגיש עצמו כל כך קטן ואבוד. סוף דבר הנער גיבש את עצמותיו ליישות מהלכת, ופסע קדורנית במורד הכבש. בידו הוא לפת בחזקה שקית בד מהווה שאצרה את כל רכושו, ואם נדייק - את מחצית רכושו. חולצה לבנה. המחצית השנייה, החולצה האחרת, היתה על גופו. **לולי** תורתך שעשועי - אז אבדתי בעיני". בעזרת יהודים טובים הגיע הנער למקום קיבוץ של בני ישיבות, אשר גם הם גלו מארץ המוות, והחל לשקוד על תלמודו.

מבוקר עד ליל שיקע הנער את עצמו בים התלמוד, והפך את עצמו לבן תורה בכל מהותו, גדל במעלות התורה והיראה, אוצרו הרוחני העצים והתרחב, אך בד בבד, מלאי הגשמיות שהביא עמו מבית הוריו הלך והתדלדל.

תחילה הקפיד כי חולצה אחת תשמשתו בימי החול וזולתה יוחדה לימי השבת בלבד. וקראת לשבת עונג. כעבור מספר חודשים הוא חש ש"החולצה של יום חול" איבדה את צורתה ואינה ראויה להקרא "בגד". מעתה, לא נותרה לו ברירה, והוא החל ללבוש את "חולצת השבת" בימי חול כבימי שבת.

עד... עד שגם חולצת השבת דמתה לרעותה הוותיקה, לזו הפונה של ימי החול, וכעת לא נותרה עוד כל סיבה שלא להשתמש בחולצת ימי החול. שתי החולצות דמו זו לזו, מצבן זהה היה, ושוב זכה בעליהן בשתי חולצות...

והוא, המשיך לתלמוד. מה לו בגד של יום חול, מה לו של שבת ומה לו שתי חולצות זהות בבלותן, אשר בדין הפך אוורירי מיום ליום. התורה, אותה תורה היא, סם חיים משכר, שאי אפשר לעמוד בפני קסמה.

עד... שהחולצות החלו לאבד מתומתן. אט אט, נפגעו חורים בגביהן, תחילה בזו של "יום חול" ותוך ימים מספר גם בזו של שבת, ומיידענו מצא את עצמו חסר אוניס. אם עד כה הרגיש כי כסות לעורו, מעתה, לא ניתן היה לומר שתחושה זו יש לה על מה שתסמוך.

או אז, לא נותרה בפניו ברירה. עד כה הוא התמיד יומם וליל והפליג בים התלמוד. כעת היה עליו לצאת לעשות מעט מצלצלין לפרנסתו. לחם לאכול ובגד ללבוש.

לא !!!

אף לא עלה על דעתו לעשות כן. מה לו עשה? לבש את מעילו העליון, בגד גדול ורחב ידיים אשר כיסה טפחיים על כל טפח שגילתה החולצה, ונכנס עמו לבית המדרש. מה טוב ומה נעים. הנער המשיך לשקוד על התורה בבית ה'; אין אומה כאומתנו. אין עם שמצמיח מקרבו בניים כה נאמנים למורשתו.

אלא, שנער הוא בכל זאת נער. בבית המדרש הוא חבש את מעילו ללא תחושת אי נעימות. רבים מחבריו נהגו כן. אולם, בחדר שבו התקבצו לאכול, לא נהגו ידיו ללבוש את מעילם. והוא, הנער, התבייש. עדין נפש היה, ועם כל עוז רוחו הכבירה שבכוחה הפעיל לפסגות קדושות של תורה ויראת שמים, לא מלאו ליבו ללבוש את מעילו בחדר האוכל.

לפיכך החליט הנער, כי מיד לאחר התפילה, בעת שהכל עדיין משתהים בבית המדרש, ירוץ ויאכל את מנתו בזריזות, ועוד לפני שחביריו יספיקו להגיע לחדר האוכל, ישוב למקומו בבית המדרש. איש לא יראהו אוכל כאשר הוא לבוש עם מעילו העליון!

כך היה. תפילה, ריצה לחדר האוכל, אכילה חפוזת וריצה בחזרה לבית המדרש.

רבע שעה תמימה התפנתה, איפוא, לנער מתוך זה מידי בוקר, כתוצאה מריצתו הבהולה לחדר האוכל. רבע שעה, אשר בה כל חביריו סעדו את לבם בנחת, והוא ישב לבוש במעילו בבית המדרש, ממתין לבואו של החברותא.

רבע שעה.

הוא החליט שרבע שעה הוא פרק זמן רב מידי מכדי שניתן להניח לו לחלוף סתם כך.

רבע שעה.

חשב הנער, והחליט להתחיל לתלמוד מסכת זבחים. בכל יום למד מעט. גמרא תחילה. אחר כך רש"י ותוספות. לאט לאט.

רבע שעה.

נקנים במעשה הישיבה בלבד. לפיכך, אם יזיזו את הספסלים והשולחנות למקום אחר בבית הכנסת, ישאר המתפלל - קונה המקום, עם מקום בקרקע בית הכנסת בלבד... [בבית מדרשו העירו, כי יכול לקנות את המטלטלין בבניין אגב].

דף נז/ב חלוק של תלמיד חכם כיצד כל שאין בשרו נראה מתחתיו

הלבוש הראוי לתלמיד חכם

כתב הרמב"ם (הל' דעות פ"ה הל' ט'), שמלבוש תלמיד חכם צריך להיות נקי ומסודר "ולא יהא בשרו נראה מתחת מדיו כמו בגדי הפשתן הקלים ביותר שעושים במצרים". הכסף משנה (שם) מפרש שמקור הרמב"ם להלכה זו הוא מסוגייתנו האומרת "חלוק של תלמיד חכם כיצד, כל שאין בשרו נראה מתחתיו".

אולם, לדעת הרשב"ם בסוגייתנו כוונת הגמרא היא, שחלוקו של תלמיד חכם יהא ארוך עד פיסת רגלו, כדי שלא יראו את כפות רגליו גם אם יהלך יחף.

האחרונים (תשובה מאהבה ח"ה א, ה. מעשה רחם כאן, נימוקי מהרא"י ודיוני מהר"ג בספר הליקוטים כאן וארצות החיים למלבי"ם ב/כג), מתייחסים לדברי הכסף משנה האומר, שמקור דברי הרמב"ם הוא מסוגייתנו, וכתבו, כי מדברי הגמרא נראה כפירושו של הרשב"ם שכן, בהמשך דבריה מבארת הגמרא את מידותיה הראויות של טלית תלמיד חכם ואומרת, שעליה להיות ארוכה עד שהחלוק לא יבלוט מתחתיה טפח. הרי לנו, שגמרתנו מתייחסת לאורכם של הבגדים ולא לעוביים. לפיכך, הם מבארים, שמקורו של הרמב"ם הוא מדברי הגמרא (יומא לה/ב) המספרת, שאמו של רבי אלעזר בן חרסום עשתה לו כתונת יקרה ואחיו הכהנים לא הניחו לו ללבושה מפני שניתן היה לראות דרכה את בשרו. מכאן למד הרמב"ם, שבגד מסוג זה אינו מכבד את בעליו, ומאחר שעל תלמיד חכם להלך באופן צנוע, עליו להמנע מלבישתו.

דף נח/א אשכחיה לאליעזר עבד אברהם דקאי

חשיבות העליה לקברי צדיקים

מקדמת דנא נהגו ישראל עם קדושים לילך ולהתפלל על קברי צדיקים. אין אנו זקוקים להרחיב במעלת התפילה על קברי הצדיקים, אך נציין את גירסת הב"ח וה"עין יעקב" במסכת סוטה (ד/א) שקברו של משה רבינו ע"ה טמון ונעלם, מפני שגלוי וידוע לפני המקום, שאם היו בני ישראל באים ומתחננים על קברו הוא היה עומד בתפילה ומבטל את גזירת הגלות.

גמרתנו מספרת, שר' בנאה היה עוסק בציון מקום הקברות, כדי שלא יכשלו בטומאת מת. בתוך כך, הגיע ר' בנאה למערת המכפלה ומצא בפתחה את אליעזר עבד אברהם, אשר הוא משבעת הצדיקים שלא מתו (רשב"ם בד"ה אשכחיה בשם מסכת דרך ארץ זוטא סוף פ"א), ותפקידו היה למנוע כניסת בני אדם שאינם ראויים למערה (לפי אחד במהרש"א בחי' אגדות). הרשב"ם בסוגייתנו (ד"ה רבי בנאה) אף מציין, כי ר' בנאה "אדם גדול וחשוב היה, לפיכך ניתן לו רשות ליכנס בקברי צדיקים, אבל אחר - לא". לאור דברים אלו כתב המהרש"ם (דעת תורה או"ח סי' תקפ"א סעי' ד'), כי לאנשים רמי מעלה בלבד, המבינים בסוד קדושים, ראוי להשתטח על קברות צדיקים, אך אחרים יש להם להמנע מכך.

מדבריו נראה לכאורה, כי אנשים אשר אינם מייחסים לעצמם נקיות מכל חטא ועוון כל שהוא, צריכים למנוע עצמם מעליה לקברי צדיקים, אולם, הגאון בעל המנחת אליעזר (שם), מאריך להוכיח ממקומות רבים, כי אדרבה, מצווה גדולה להתפלל על קברי הצדיקים, וכל האמור לעיל אינו מתייחס אלא לביקור בקבר צדיק שלא לצורך תפילה, כר' בנאה שביקש להכנס למערות הצדיקים כדי לציין את מקומם. אך המבקש להתפלל על קברו של צדיק אינו צריך לחשוש לכך. ואכן, השערי תשובה (שולחן ערוך או"ח סי' תקס"ח ס"ק כ') כתב, "שאף אם יושב בארץ ישראל ונפשו אותה להשתטח על קברי הצדיקים בחו"ל, או יושב בירושלים ורוצה ללכת על קברי הצדיקים שבא"י, שרי לילך אדעתא לחזור", משום שהדבר נחשב למצווה. אמנם בעל המנחת אליעזר מציין את הנאמר בכתבי האריז"ל כי מי שאינו טהור עלול להנזק בגשתו אל קברי הצדיקים (עיי' מגן אברהם או"ח סי' תקנ"ט ס"ק ט"ז).

התנצלותו של רבי יהונתן אייבשיץ: מעניין לצטט את דבריו של הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל במכתבו לבני קהילת מיץ שבחרו בו לשמש כאב"ד בקהילתם. במכתב זה הוא מתנצל על דחיית זמן בואו לקהילתם וכותב: "ויש עלי חובת גברא לילך למדינת מעהרין קצה ארץ שלעזיא להשתטח על קברות אבותי בעיר אייבשיץ, והם יבקשו עלי רחמים" (הובא בשו"ת קול מבשר ח"ב סי' ז').

תפילה על קבר צדיק מתקבלת מכל מקום שממנו רואים את הקבר: לסיום, נציין את המובא בספר "הילולא דצדיקא" (הובא במקור החסד להרב ראובן מרגליות על ספר החסידים אות ת"ו), כי התפילה על קברו של צדיק אינה צריכה להאמר על קברו ממש, אלא די לעמוד במקום אשר משם ניתן לראות את הקבר. כהוכחה לכך הוא מביא את דברי סוגייתנו, המספרת על אביי, שביקש ליד קברו של רב טובי בר מתנה, כי ירפה את אחיזתו מזקנו של נכרי שחיטט בקברו. מאחר שאביי כהן היה, הרי שלא עמד בד' אמותיו של קברו של רב טובי בר מתנה, ובכל זאת הועילה בקשתו.

שבועות וחדושים חלפו להם, והוא נותר עם שתי חולצותיו, עם מעילו העליון ועם רבע השעה היקרה מפו. הוא כבר הספיק לסיים את מסכת זבחים, והתחיל ללמוד את מסכת מנחות. סיים את מנחות וחזר לזבחים, וחזר חלילה. סופו של דבר היה הנער בקי על פה במסכתות אלו ובמפרשיהן!

רבע שעה

בהגיע יומו של הנער להאסף לבית עולמו בשיבה טובה, חזרו בניו מבית העלמין ופתחו את צוואתו: "בני היקרים! מן הסתם יגיעו מנחמים לביקורי תנחומים רבים מכל שדרות הציבור. אבקש מכם לקחת את שתי החולצות הבלויות הנמצאות במגירת הכספת שבחדר עבודתי בתוך שיקי בד מהוה, ולתלותן במרכז הטרקלין. כן, כוונתי לשתי החולצות בעלות החורים הגדולים בצידן האחורי. אבקש לתלות כל חולצה על קולב נפרד, ולהצמיד לכל אחת מהן שלט גדול. על האחד תכתבו "זבחים" ועל השני תכתבו "מנחות". לכל כתונת תצמידו שלט אחד, והיה זה לעילוי נשמתו, כאשר המנחמים הרבים יכירו בערכה של רבע שעה, עד כמה ניתן לנצלה".

מכל פעלו הרב, עסקיו הענפים, הצלחותיו, הבניינים הרבים שנהגו ובתי העסק שהקים, בחר הנער - הנפטר הדגול, לייחד ולהציג בפני כל את שתי החולצות הבלויות, שייצגו את האמת במלוא גאונה - הזמן הוא המצרף היקר ביותר.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף נד/ב והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא

בול בלי מכתב

הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל, רבה של פוזנא, דאג לתושבי עירו כאב רחום, ומידי יום ביומו ביקר את החולים ודאג לרפואתם. פעם אחת פרצה מגיפה בפוזנא, וכמוכן, שבראש המתעסקים במיגורה עמד רבה הנערץ של העיר. שמע פעילותו הברוכה הגיע לחצר המלוכה ועורר את התפעלותו של הקיסר, שיצא ממידרו ושיגר מכתב תודה לרבי עקיבא איגר. לימים, נזקק אחד מן השרים לעבור דרך העיר פוזנא, והקיסר ביקשו להכנס אל רבה של העיר ולעמוד על טיבו.

בהכנסו לחדרו של רבי עקיבא איגר, הבחין השר בקופסה קטנה המונחת בקצה השולחן ובתוכה בולים קרועים! "מה זאת?" תמה השר ושאל את מארחו. ענהו רבי עקיבא איגר: הלא התשלום עבור משלוח מכתבים על ידי הדואר המלכותי הוא חלק מהכנסות המדינה. והנה, מספר פעמים נאלצתי לשלוח מכתבים בידי שליחים פרטיים, וכדי שלא להזיק את אוצר המלוכה אני קורע בול אחד כנגד כל משלוח פרטי (אמונת התחיה).

תשובתו זו של רב"ק אדהימה את הקיסר ואת שרי המלוכה וגרמה קידוש שם שמים גדול [יש להעיר כי בימינו דמי הבול מהווים תשלום עבור הטיפול במשלוח, ואילו דמי הבול בזמנו של הגרע"א זצ"ל היו כמין "מס מכתבים", בדומה למיסוי קניה, למיסי יבוא וכדומה].

דף נו/א חצובא מפסיק בכנסי הגר

צמח מוגן או צמח מגן

החצב הוא צמח נאה שייחודיותו בשרושי העמוקים, אשר תמיד חודרים כלפי מטה, לעומק האדמה ולא לצדדיה. לכן, מבואר בסוגייתנו, השתמש בו יהושע בן נון כדי לתחום את גבולות הקרקע בין שבת לשבת.

מדוע נקרא שמו חצב? מבאר בעל בן יהודע, כי שמו נאה לו. שהרי, אם נחלק את המילה "חצובא" כפי שהיא נקראת בארמית, נקבל שתי מילים שמשמעותן חצו-בה, היינו, חצו בה את החלקות והתחומים...

דף נח/ב כתיב אפיתחא דקפוטקיא אנפק אנבג אנטל

מי קדם למי, הנטלה או נטילת הידים?

בגמרתנו מובאים שמות אחדים למידת נפח של "רביעית", והם: "אנפק", "אנבג" ו"אנטל". גמרא זו מהווה מקור למחלוקת הראשונים אודות ביאור המילים "נטילת ידים", אשר מרוב השימוש בביטוי זה, כמעט שאין שמים לב למשמעותו.

במחזור ויטרי (סי ס"ז) מביא בשם רבינו "תנוח נפשו בצרור החיים" [והוא רש"י], שמכיון שהשיעור המזערי לכמות המים הנדרשת לנטילת ידים הוא רביעית, ובתקופת חז"ל הכלי שתאם שיעור זה היה נקרא "אנטל", כמבואר בסוגייתנו, נקראה מצוות שטיפת הידים בשם "נטילת ידים" (ראה גם ברבינו גרשום כאן).

לדעת ראשונים אחרים, שטיפת הידים נקראה בשם "נטילת ידים" עקב הצורך להגביה את הידים לאחר שטיפתן, וכלשון הפסוק (ישעיה סג/ט) "וינטלם וינשאם". כך נאמר בשם רב האי גאון (המובא בספר הפרדס לרש"י ובשבילי הלקט קל"ו, ועוד), ואף המאירי (בספרו בית יד על הל' נט"י) מעדיף פירוש זה, ולא עוד אלא, שלדעתו הכמות "אנטל" והכלי "נטלא" (המוזכר בחולין קז/א ומובא ברשב"ם כאן) נקראו כך על שם שנטילים ידים בהם, ולא להיפך!

דף נח/ב אנטל זהו רביעית של תורה

רביעית של תורה, הפולמוס ועילותיו

שיעור "רביעית של תורה" המוזכר בגמרתנו, הוא רביעית הלוג. בתרגומו לשיעורי זמננו נחלקו הדעות. יש הסוברים, כי שיעור רביעית הוא 86 גרם, ויש שהגדילו את הכמות, ולדעתם שיעור רביעית הוא 150 גרם. בשורות הבאות נשתדל לעמוד בקצרה על המקורות לדעות אלו.

במסכת פסחים (קט/א) אומר רב חסדא "רביעית של תורה אצבעים על אצבעים, ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע". לדעת ראשונים רבים, שיעור זה של אצבעים על אצבעים וכו' הוא נפח של ביצה ומחצה, וכך כותב רבינו ירוחם (תולדות אדם נתיב ה' ח"ד דף מ"ג טור א') לגבי מצוות ארבעה כוסות: "ארבעה כוסות הללו צריך שיהיה בהן כדי רביעית הלוג, פירוש שהוא ביצה ומחצה כך פשוט בפסחים". גם השולחן ערוך (או"ח סי' תפ"ו) בפוסקו הלכה זו משתמש במידת הביצים.

הרמב"ם מזכיר גם הוא שיעור זה של ביצה ומחצה ולאחר מכן הוא מציע אפשרות מדידה פשוטה וקלה לשיעור רביעית וכתב (בפירושו למסכת עדויות), כי שיעורו שווה למשקל 27 "דרהם" שהיה מטבע כסף מקובל בארצות ערב, בערך משנת ד' ת"ס עד עשרות השנים האחרונות. הגאון רבי חיים נאה זצ"ל שקל את ה"דרהם" בן זמנו, בירושלים תחת שלטון התורכים, ומצאו שוקל 3.2 גרם. נמצא, איפוא, ששיעור רביעית הוא 86.4 גרם כמשקל 27 "דרהם", וסימן נתן לדבר: "כוס" בגימטריה 86 [4].

ואכן, במשך שנים רבות נחשב שיעור "רביעית" כנפח של ביצה ומחצה, עד אשר רבה של פראג, הגאון רבי יחזקאל לנדא זצ"ל, מדד ומצא לפני כמאתיים שנה, כי שיעור "רביעית" לפי חישוב הגמרא המבוסס על מידות האצבעות כמפורט במסכת פסחים, הינו כנפח של שלש ביצים, היינו פי שניים מן השיעור הנקוב בראשונים שהוא ביצה וחצי הביצה. משום כך, הוא הגיע למסקנה בספרו זצ"ח (פסחים קט), כי יתכן שבמהלך הדורות פחת והלך גודלן של הביצים, ומעתה עלינו להחמיר ולשער את מידת ה"רביעית" על פי המדידה שנקבעה בגמרא, היינו, לפי אצבעות הידים, אשר לפיה שיעור רביעית הוא 150 גרם. אף סימן נתנו לכך - "כוס הגון" בגימטריה 150. אולם, מדגיש הצ"ח כי אין בכוחו לבטל את מידת הראשונים לפי ביצים, ולפיכך, שיעורו נועד לחומרא בלבד אך אין להלך אחריו לקולא, כגון בשיעורי יום הכיפורים והפרשת חלה.

פוסקים רבים דנו ארוכות בנושא זה (עיי' חזון איש קונטרס השיעורים או"ח סי' ל"ט, שיעורין של תורה להגר"י קנייבסקי זצ"ל, ושיעורי תורה להגר"ח נאה זצ"ל) והמובא לעיל, הינו לקט קצרצר בלבד.

להלכה, פסק המשנה ברורה (סי' רע"א סעי' י"ג בביאור הלכה ד"ה "של רביעית"), כי לענין מצוות מדאורייתא יש להחמיר. וגם לענין קידוש בליל שבת, שעיקרו מדאורייתא, אף שהברכה על כוס יין אינה מדאורייתא, נכון לכתחילה לחוש לדברי הצ"ח. אולם, לגבי קידוש ביום השבת וכן לגבי כוסות אחרים של ברכה יש לסמוך על מנהג העולם.

[4] לאחרונה עסקו מספר תלמידי חכמים בבדיקת הנושא, וגילו כי ה"דרהם" של זמן הרמב"ם שקל כ- 2.8 גרם, ולפיכך, 27 "דרהם" שוקלים 75.6 גרם בלבד. ממצאים אלו פורסמו במספר ספרים, ביניהם בספר מידות ושיעורי תורה (לרח"פ בניש) אשר קיבל את עדושו של הגרש"ז אויערבך זצ"ל לפרסום הדברים באומרו ששמע מכבר, כי רבי חיים נאה הגדיל מעט את השיעור. אף לשיעור זה ניתן סימן לזכרון: "היין" בגימטריה 75. ממצא זה אין בו כדי לשלול לחלוטין את השיעור 86 סמ"ק שהיו שנהגו בו מכבר מטעמים אחרים, ראה בספרו של הרב בניש הנ"ל.

דף נח/ב סולם המצרי אין לו חזקה ולצורת יש לו חזקה
סולם צורי וקוני...

על משנתנו האומרת "סולם המצרי אין לו חזקה, ולצורי - יש לו חזקה", אמר בעל תולדות יעקב יוסף [פי שופטים] זצ"ל, כי רמז נאה רמזו לנו כאן רבותינו: שני סולמות יש לו לאדם בחייו - "סולם מצרי" ו"סולם צורי". סולם "מצרי" בו עולים לתועבות מצרים, לתאוות וליצרי העולם הזה, כפי שמוכיח שמו של סולם זה - "מצרי" הוא "יצרם" בהיפוך אותיות. ההולך בדרך זו אין לו "חזקה" על דרכו, ויכול הוא לשוב בתשובה שלמה. ברם, העולה בסולם "צורי", היינו בדרך העולה חזק, א-ל-בסולמו של הקב"ה צור ישראל, יש לו חזקה, כמו שלמדנו (יומא לח/ב) "כיוון שעברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא, שוב אינו חוטא..."

דף ס/ב וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה
הנצל, הדמעות והחכם...

"כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה".
בהקשר לכך היה מספר רבי שלום שבדרון זצ"ל משל נפלא.

יהודי יצא לסיור בעירו והבחין בשכנו העומד בביתו ומקלף בצל, תוך שעיניו זולגות דמעות עקב חריפות הבצל. ריחם היהודי על שכנו, אך ניחם את עצמו, כי שכנו יבוא על שכרו בארוחה שבה יאכל בצל זה. המשיך היהודי בסיורו והגיע לבית מלון, שם ראה מספר אנשים עומדים בצוותא ומקלפים כמות עצומה של בצלים. גם הם הזילו דמעות כמים, אך ידוע ידע ידידנו, כי לבטח לעת ערב שמחה עצומה תשרור בבית זה. שהיה אם מכינים כמות כה גדולה של בצלים, היא מיועדת עבור מספר רב של סועדים. **כך גם אנו**, עם ישראל. רבבות נחלי דמעה נשפכות מארובות עינינו. סבל ויסורים רבים היו מנת חלקנו, אך החכם ידע ויבין, כי כל אלו הכנה הם לסעודה הגדולה המוכנה לעתיד לבא.

דף ס/ב שלא לאכול בשר

זכויות פורחות...

פעם, כך מספרים, הלך רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל ביום תשעה באב לאסוף כסף לצדקה. כאשר נכנס רבי לוי יצחק לאחד הבתים, מצא לתמהונו אנשים קלי דעת, היושבים בסעודה ואוכלים בשר עוף בעיצומו של הצום.
אמר להם הצדיק - "תמהני, אם עכשיו אתם אוכלים את העופות, מהיכן יימצאו לכם 'כפרות' בערב יום הכיפורים?... (סיפורי חסידים מועדים עמ' 430).

צעילוי נשמת

הר"ר **אהרן פרניץ** ז"ל
בר"ר יוסף זאב ז"ל נלב"ע בעש"ק ז' בתשרי תש"ם
ופרופ' **מנחם צבי קדרי** ז"ל
בר"ר יהושע ז"ל נלב"ע י"ז באב תשע"א
תנצב"ה
הונצחו ע"י ד"ר יוסף הר"ר מיכל פרניץ ומשפ' שיחיו

לעילוי נשמת
הר"ר **צבי נתן פינקלשטיין** ז"ל
בר"ר חיים מנחם ז"ל נלב"ע י"ד מנחם אב תשנ"ז
תנצב"ה
הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **חיים פונקל** ז"ל בר"ר יעקב הכהן ז"ל
נלב"ע י"ג באב תשס"ד **תנצב"ה**
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

נר ה' נשמת אדם

